

Polemica la Alexandru I. Philippide

DE

Simona ȘOVA

drd. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

În lucrările sale, Alexandru I. Philippide, Părintele Școlii lingvistice ieșene, impresionează prin extraordinara sa erudiție, prin corectitudinea ireproșabilă manifestată în surprinderea adevărului științific, prin pasiunea pentru știință și pentru profesia pe care o practica. Aceste aspecte caracterologice se justifică prin formarea didactică la școli germane, dar și printr-un dat nativ pur, originile savantului ieșean, pe care nu și le-a tăgăduit niciodată, fiind grecești. A păstrat ortografia grecească a numelui său de familie¹, susținându-și originea cu fervoare². Odată cu talentul scriitoricesc, Alexandru I. Philippide moștenește seriozitatea, respectiv, nemulțumirile manifestate față de tot ceea ce vedea că se petrece în jurul său, ce se vor impune în relațiile cu ceilalți și în textele sale științifice. Atitudinea lui frustă, polemică și impetuoasă e însoțită de explicația că scepticismul este o trăsătură a bătrânilor, a înțelepților, iar odată cu trecerea timpului, Philippide devenea, astfel, mai înțelept.

Fost student al Facultății de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, lingvistul a lucrat, inițial, în calitate de custode, apoi ca subbibliotecar al Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, însă în anul 1884 a obținut, prin concurs, catedra de limbă română a Liceului Național, rămasă vacantă în urma morții profesorului Alexandru Lambrior, pe care l-a admirat

¹ Iorgu Iordan, în monografia dedicată lingvistului ieșean în discuție, intitulată *Alexandru I. Philippide*, declară că este un cunoscător al savantului, fostul său profesor, de aceea cartea cuprinde numeroase dialoguri și declarații ale lui Alexandru I. Philippide, partizan al ortografiei fonetice. Philippide motivează că numele proprii de persoane nu se supun niciunor reguli ortografice, ci se conformează tradiției de familie: „Scriindu-mi numele așa cum știi, arăt lumii că mă cheamă ca pe... Alexandru cel Mare, care era și el Alexandru Philippide, adică Alexandru, fiul lui Philippos” (Iorgu Iordan, *Alexandru I. Philippide*, Editura Științifică, București, 1969, p. 10.).

² În dialogul stabilit cu Nicolae Bănescu, Alexandru I. Philippide este întrebat dacă familia sa este de origine aromână, însă lingvistul ieșean răspunde sigur și demn că este grec: „Nu, nu, sîntem greci curați!” (Iorgu Iordan, *op. cit.*, Editura Științifică, București, 1969, p. 9). Bunicul său, Daniil, aflat în călugărie, era nepotul de frate al lui Dimitrie Philippide, a cărui familie era originară din Miliés, localitate așezată la poalele muntelui Pelion (Tesalia). Dimitrie Philippide, a cărui prezență în Moldova a fost atestată în 1801, este autorul cărților *Istoria României*, respectiv, *Geografia României*, publicate la Leipzig, în 1816.

ca om de cultură. Mărturisirile elevilor lui dezvăluie un profesor dedicat, foarte exigent, drept în aprecierea elevilor și superior celorlalți profesori. În 1888, a audiat cursuri de filologie clasică și modernă, de istorie a filozofiei grecești etc., la Universitatea Halle an der Saale, din Germania, prilej cu care i-a întâlnit pe marii profesori Eduard Sievers, Heinrich Keil și Hermann Suchier. Cel din urmă îi devine bun prieten, îl ajută pe Alexandru I. Philippide să cunoască multe dintre concepțiile lingvistice europene de atunci, în timp ce savantul ieșean l-a introdus în circuitul cunoașterii științifice a limbii române; mărturie stă corespondența celor doi³. Personalitate puternică și originală, Alexandru I. Philippide disprețuia formele fără fond și se afla într-o neobosită căutare a adevărului științific, de aceea, în anumite texte ale savantului ieșean, se remarcă prezența elementelor de polemică, a contradicțiilor structurale și a atitudinii critice (monumentala *Originea românilor*, lucrările *Un specialist român la Lipsca*, *Specialistul român*, după cum reiese din volumul de corespondență, *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, și din seria de articole publicate în revistele „Viața românească”, respectiv, „Convorbiri literare”: *Idealuri*, *D. Hasdeu și „Istoria limbii române”*, *Pseudoștiință contemporană* etc.). Philippide i-a explicat, parțial, fostului său elev Iorgu Iordan, spiritul de polemist ce îl caracteriza și tendința spre excesiv, punându-le pe seama necesității native de rostire a adevărului: „De ce să nu vorbesc deschis, indiferent despre cine, dacă am dreptate? Doar nu-s trac degeaba!”⁴.

Contextul cultural românesc al demersului lingvistic al lui Alexandru I. Philippide (contextul istoric, literar și lingvistic), preocupările lingvistice anterioare lui (Școala Ardeleană și problemele limbii literare, pașoptiștii (curentul istoric popular), „Dacia literară”, A. Russo, folclorul și junimiștii și Titu Maiorescu), precum și resorturile istorico-sociale au modificat câteva dintre trăsăturile caracterologice ale lingvistului. Pentru Iorgu Iordan,

³ În corespondența lui Alexandru I. Philippide cu Hermann Suchier, publicată în volumul *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, se utilizează formule de adresare familiare, din care transpare gradul de apropiere, de afectivitate dintre cei doi: „Prea iubite prietene”, „Prea iubite domnule profesor”, „Al dumitale ca un frate”, „Al dumitale mai mic frate și servitor” etc. Totodată, în scrisori, în afara chestiunilor de natură lingvistică și schimbărilor ce survineau pe plan profesional, cum ar fi numirea ca profesor de filologie română la Universitatea din Iași, în 1893, savantul ieșean își exprimă nemulțumirile cu privire la vremurile în care trăia, la stările de lucruri din societatea timpului său și la atitudinea unor contemporani cu care intra mereu în polemică, de pildă, Bogdan Petriceicu Hasdeu. (*Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, Editura Minerva, București, 1986).

⁴ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 11.

contradicțiile lui Philippide au izvorât și din epoca, ea însăși contradictorie, în care a trăit și a activat lingvistul ieșean. Philippide s-a format într-o perioadă plină de mari frământări și adânci schimbări în viața publică a țării: domnia agitată a lui Alexandru Ioan Cuza și abdicarea lui forțată, instalarea pe tron a lui Carol I, nemulțumirile, manifestate prin violențe, ale multor politicieni moldoveni, pe tema stabilirii capitalei României la București și, deci, minimalizarea Moldovei. Pentru lingvistul ieșean, 1866, anul detronării lui Cuza, însemna încheierea unei perioade progresiste, aflate în plină evoluție, și începutul alteia, ce reprezenta un crepuscul cultural. Philippide considera că modestia, simplitatea și seriozitatea erau trăsăturile definitorii ale reprezentanților culturii și ale realizărilor lor de până la 1866, iar modelele de savanți, din perspectiva lui, erau Timotei Cipariu și Mihail Kogălniceanu. Epoca de după 1866, căreia îi și aparținea, cuprindea doar „specialiști români”, farsori, impostori, doritori de succese și ignoranți ce etalau pseudoștiință. Modelul „specialistului român” conturat de către Philippide este Bogdan Petriceicu Hasdeu, exemplu cu care, peste ani, Iorgu Iordan nu este de acord, iar singurul model pozitiv al epocii era reprezentat de Alexandru Lambrior, ale cărui cursuri de filologie română le-a audiat pe parcursul studenției. Admirația lui Philippide pentru profesorul Lambrior este determinată de cultura sa vastă, de modestia fără margini și de faptul că își mărturisea cu sinceritate toate lipsurile. În felul acesta, Philippide își făcuse un ideal de viață, iar pentru el, „adevărul, dreptatea, cinstea și alte noțiuni similare din punct de vedere etic erau un fel de entități cu existență reală, oarecum concretă, întocmai ca atâtea noțiuni materiale, palpabile, care pot fi sesizate și cunoscute cu toată exactitatea și precizia, grație materialității lor. [...] El însuși se ostenea să se conformeze, pînă la ultimele limite posibile, acestor elemente alcătuitoare ale omului adevărat și era convins că se conformează. Totodată, pretindea însă și semenilor săi, considerați fie ca indivizi, fie în grup, să facă același lucru”⁵.

În vremea lui, se manifestau atitudini extreme, tendințe spre excesiv și se exagera cu intenție forma, promovîndu-se superficialitatea și lipsa culturii. Doar că Alexandru Philippide era un idealist, iar idealismul său absolut a fost pus la grea încercare de frământările vieții politice din vremea sa. Exista o diferență mare între opinia sa asupra modului în care trebuie să funcționeze o societate și realitatea timpului său, urmarea fiind disprețul și vizibila izolare de lume. O probă irecuzabilă a orientării sale spre viața culturală o arată neimplicarea în politica militantă. A. I. Philippide nu a aderat la doctrina

⁵ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 26.

social-politică progresistă a „Contemporanului”, ci, din punct de vedere cultural și politic, la curentul junimist și a fost atras de societatea „Junimea” prin, probabil, chiar criticismul junimist. Din acest punct de vedere, al adevărului descoperit prin trudă, rostit răspicat și asumat, A. I. Philippide a rămas junimist pe tot parcursul vieții sale. Polemist prin temperament, spiritul critic s-a dezvoltat cu trecerea timpului și s-a îndreptat adesea chiar împotriva foștilor săi colaboratori, cum ar fi Maiorescu însuși. Problema „formeii fără fond”, dezbătută de către junimiști și expusă în chip fericit în studiul maiorecian *În contra direcției de astăzi în cultura română*, Alexandru I. Philippide a urmărit-o pe tot parcursul vieții sale, prelungind-o inclusiv la aspectele vieții publice. Philippide a fost toată viața un neogramatic⁶, de aceea justifică schimbările lingvistice prin cauze psihologice; era convins că în limbaj se reflectă întreaga sferă a reprezentărilor omului, coordonatele vieții psihice. De aceea postulează existența unei baze psihologice proprii fiecărei limbi care, alături de baza de articulație, ar determina sensul și conținutul evoluțiilor interne ale unei limbi.

Privite din perspectiva concepției lui Tudor Vianu, potrivit căreia limbajul are o dublă intenție, tranzitivă, respectiv, reflexivă, textele lingvistice ale lui Alexandru I. Philippide, mai cu seamă lucrarea *Originea românilor*, nu surprind doar probleme esențiale legate de teritoriul de formare a poporului român, de ramurile românilor și ale limbii române, de împărțirea dialectală a românei, ci și nenumărate pagini dedicate polemicilor cu lingviști români și străini ce au încercat să rezolve dificila problemă a originii românilor și nu numai. El și-a propus să-și formeze o părere întărită pe propria cercetare a izvoarelor, printr-o argumentare insurmontabilă, de aceea lingvistul ieșean este, pe alocuri, reflexiv-polemic, dovedind spirit critic privind rezultatele cercetărilor istoricilor români și străini (W. Tomaschek, I. Marnavich, V. Pârvan, Niederle, C. Jireček, Kretschmer, Tacit, Diclescu, Hasdeu, Sextil Pușcariu, Hugo Schuchard, Meyer-Lübke, Bartoli și alții): „Este un haos de argumente pro și contra, ca la un proces cu advocați cârciogari, literatura privitoare la originea Românilor, mai ales că de multe ori autorii au amestecat patima politică în discuție. Faptele înseși, multe, puține,

⁶ După finalizarea studiilor, Alexandru I. Philippide își asimilează concepția Școlii neogramaticilor, întrucât, în acea epocă, lingvistica era dominată de concepțiile lui Hermann Osthoff și ale lui Karl Brugmann, expuse în lucrarea *Morphologische Untersuchungen I. Teil*, publicată în Germania anul 1878 și considerată manifestul acestei școli. Dezvoltându-se în spiritul neogramaticilor, Philippide își publică *Principiile de istoria limbii* în 1894, prelucrare cu numeroase contribuții personale a cărții lui Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, din 1882.

pe baza cărora s-a făcut argumentarea au fost scoase la iveală mai numai de străini. Despre scriitorii români se poate spune că au luat faptele de la scriitorii străini și s-au mărginit numai la argumentare”⁷.

În felul acesta, Alexandru I. Philippide se dovedește a fi obiectiv, riguros în interpretarea faptelor, orice afirmație a sa este dovedită cu ajutorul textelor, iar orice greșală întâlnită pe parcursul cercetărilor sale este corectată fără nicio reținere. Acribia este una dintre trăsăturile definitorii stilului său polemic. Monumentala lucrare *Originea românilor* cuprinde dezbateri caracterizate prin procesul elaborat și complex de aflare a adevărului științific și printr-un spirit critic deosebit de acut în beneficiul științei și al cunoașterii umane. Discursul științific nu se structurează în jurul propriei păreri și nu rezervă un spațiu enorm explicării concepțiilor sale, ci dialoghează permanent cu lingviștii de dinaintea sa și contemporanii care au emis opinii. Modul în care se construiește polemica în textele lui Alexandru I. Philippide are în vedere, în primul rând, prezentarea opiniei lingvistului pe care savantul ieșean îl invocă, după care, Philippide își construiește propria argumentare, alcătuită din elemente de teorie, urmate de argumente propriu-zise ce au rolul de a enfatiza adevărul spuselor sale. Dialogul stabilit astfel între lingviști va cuprinde elemente de ironie, de umor și de satiră din partea lingvistului ieșean.

Discursurile științifice polemice ale lui Philippide nu sunt construite în vederea reliefării unei superiorități academice, a unei infatuări lingvistice, ci izvorăsc din responsabilitatea asumată de a face lumină printre teoriile greșite perpetuate în epocă, întrucât ele urmau să traverseze timpul și să fie asimilate eronat de către urmașii săi. Intenția lingvistului ieșean amintește de versurile cu valoare testamentară ale lui Ienăchiță Văcărescu⁸, sau cele argheziene⁹. În felul acesta, savantul ieșean are o perspectivă diacronică asupra textelor sale, atribuindu-le o funcție călăuzitoare atât pentru tinerii epocii sale, cât și pentru urmașii săi¹⁰, practicând polemici constructive. În felul acesta, polemica, la

⁷ Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, Tipografia „Viața românească” S. A., Iași, 1923, p. 661.

⁸ „Urmașilor mei Văcărești! / Las vouă moștenire! / Creșterea limbei românești / Ș-a patriei cinstire.” (Ienăchiță Văcărescu, *Urmașilor mei Văcărești*)

⁹ „Nu-ți voi lăsa drept bunuri, după moarte, / Decît un nume adunat pe-o carte. / [...] Cartea mea-i, fiule, o treaptă. / Așaz-o cu credință căpătîi. / Ea e hrisovul vostru cel dintîi.” (Tudor Arghezi, *Testament*)

¹⁰ Alexandru I. Philippide are perspectiva timpului, de aceea este interesat de veridicitatea informațiilor științifice emise. Astfel, el își dedică volumul *Principii de istoria limbii tinerilor și urmașilor*: „tinerilor [...] închin această lucrare. Ei vor vede, ca judecători fără

Philippide, este o acțiune gândită, conștientă, deoarece scopul ei este, pe de o parte, de a corecta erorile științifice emise de personalitățile lingvistice contemporane lui, datorie pe care o are față de sine, ca savant preocupat de notarea adevărului științific, și pe de altă parte, de a construi urmașilor săi teorii lingvistice corecte și pertinente, bazate pe adevăr și pe cercetare, datorie pe care o are față de ceilalți.

Din primele pagini ale lucrării *Originea românilor*, Philippide are o atitudine critică în ceea ce privește opinia lui Tomascsek despre romanizarea Peninsulei Balcanice și scrie sigur și asumat: „Tomascsek nu spune lucrul exact! În realitate faptul povestit de Ioan Lydus este următorul [...]”¹¹. Frazele acestea sunt urmate de o amplă notă de subsol în care explică subiectul de discuție, utilizând ca argumente citate din textele pe care le-a studiat și consultat. Philippide este rezervat în a emite judecăți de valoare pornind de la presupuneri sau intuiții, iar discursurile sale sunt construite pe baza unei bibliografii parcurse și însușite, citate neconținut pentru susținerea adevărului rostit de el. Polemicile izvorăsc din faptul că lingvistul ieșean era foarte riguros. Orice afirmație a sa, oricât de insignifiantă, trebuia dovedită cu ajutorul textelor. Operele sale nu se constituie din păreri sau convingeri personale, ci din încercări de descoperire a adevărului¹², deoarece omul de știință trebuie să consulte surse bibliografice diverse și trebuie să le verifice, totodată: „Pe Ovidius, de pildă, l-am consultat numai ca să controlez citatele lui Tomascsek”¹³.

Pe parcursul aceleiași lucrări se disting două moduri de a face polemică: pe de o parte, diatriba generată doar de consemnarea adevărului științific și de dorința de a combate, cu argumente solide, opiniile științifice eronate emise de către lingviști străini și români (de exemplu, polemica Philippide – Meyer-Lübke), și pe de altă parte, polemica determinată de nemulțumiri personale cu privire la oameni de știință români, a căror adevăruri lingvistice erau rodul intuițiilor și al supozițiilor, nicidecum al cercetării științifice minuțioase (de pildă, polemica Philippide – Hasdeu). Determinate de cauze oarecum diferite,

părtinire, că probez tot ce spun și că niciun rest de putere nu mi-a rămas pe care să nu-l fi întrebuițat pentru a produce ceva lor profitabil”.

¹¹ Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, ed. cit., p. 2.

¹² De pildă, în *Originea românilor*, volumul I, apar fraze precum: „Dar, acolo unde Gröber se mărginește numai să afirme, eu aș putea aduce argumente.” (op. cit., p. 358.); „La Gibbon se spun următoarele, [...], dar el n-aduce vreo probă.” (op. cit., p. 9.); „Toate acestea le spune Jireček bazându-se pe argumente trase din inscripții, pietre miliare și monezile orașelor. [...] Foarte bine, dar cum? Cum, știe numai Jireček, lectorului nu spune nimic.” (op. cit., p. 72.).

¹³ Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. IV.

cele două tipuri de polemici condiționează, la nivel morfologic, alegerea cuvintelor fie din perspectivă lingvistică, fie din perspectivă stilistică.

Astfel, în ceea ce privește polemica științifică, generată de combaterea erorilor unor lingviști străini, evocatoare în acest sens este diatriba cu Hugo Schuchardt asupra modului în care dialectele au dat naștere limbii latine comune: „Asupra chipului cum s-a născut limba latină comună deasupra dialectelor [...] s-a discutat mult și degeaba. Diferitele păreri pînă la 1866 le înșiră Hugo Schuchardt, dar nu clar, în *Vokalismus des Vulgärlateins* I, 44 sqq. Ele se pot rezuma în următoarele antiteze: unii au spus că limba comună a rezultat din dialect, iar alții că dialectele au rezultat din limba comună. [...] Schuchardt, după ce le înșiră pe toate cu mare răbdare, se hotărăște pentru următoarea părere: «Vorbirea este deosebită după împrejurări, nu după persoane. Pe asemenea deosebiri s-a bazat despărțirea limbii latine în două dialecte.» [...] Schuchardt se înșeală cînd crede că a rezolvat chestiunea prin asemenea curioase presupuneri. El în realitate a unit numai păreri contrarii ale celorlalți. Unii au spus că dialectul s-a născut din limba comună, alții că limba comună s-a născut din dialect. Schuchardt zice: Nu din dialect, ci din jumătate dintr-însul numai s-a produs limba comună”¹⁴. Este un tip de polemică în care Philippide stabilește și comunică un adevăr științific¹⁵, de aceea textul este guvernat de funcția referențială. Pe fondul necunoașterii, apar monstruoziități lingvistice emise de diverși lingviști sau istorici, iar Philippide simte că are datoria de a reacționa și de a clarifica erorile. Fraza de incipit a paragrafului, prin utilizarea unui timp comentativ¹⁶, perfectul compus, prin excelență deictic, situează acțiunea verbului în prezentul comunicării verbale, iar prin complementele circumstanțiale „mult”, „degeaba” și „nu clar” surprinde atitudinea depreciativă a emițătorului. Pentru a reda în mod coerent și explicit informația științifică, savantul ieșean alege cuvinte din perspectivă lingvistică, ce au sens denotativ („dialect”, „limbă comună”, „vorbire”, „raport”, „coexistență”, „uz” etc.), însă, pe alocuri, le utilizează și pe cele din perspectivă stilistică, determinate de atitudinea față de opinia supusă analizei minuțioasă. În felul acesta, Philippide inserează elemente de umor, ce amintesc de maniera scriitoricească a lui Creangă, realizînd o corespondență între problema

¹⁴ Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 354.

¹⁵ „Limba comună latină o vorbeau funcționarii, colonii, negustorii, militarii, fiecare cum putea, mai mult sau mai puțin amestecată cu caractere locale, cu caractere dialectale, proprii locului de unde-și trăgea originea fiecare individ, dar limba oficială, limba comună, nu dialectul.” (Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 353).

¹⁶ H. Weinrich, *Le temps*, Paris, 1973.

lingvistică dezbătută și dilema proverbială despre cine a fost primul: oul sau găina¹⁷.

În paragraful supus analizei, transpare o atitudine ironică exprimată prin întrebuințarea pluralului persoanei I în locul persoanei a III-a singular: „[...] din uzul vechiu și uzul nou, am zice, ca să ne servim de termeni mai obișnuiți astăzi, s-au diferențiat stilurile”¹⁸. Concluzia formulată de către Schuchardt este introdusă prin verbe la prezent („Schuchardt crede”, „Schuchardt zice”), timp narativ cu valențe descriptive, ce introduce un grad ridicat de certitudine. Cuvântul final, ironic și zeflemitor la adresa opiniei lingvistului străin, îi aparține lui Alexandru I. Philippide: „Dacă cearta cu oul și găina caracterizează pe predecesorii lui Schuchardt, părerea acestui bărbat însuș s-ar putea compara cu aceia a învățatului care ar susținea că n-a eșit găina din tot oul, ci numai din gălbănuș, ori că n-a eșit oul din toată găina, ci numai dintr-o parte dintr-însa”¹⁹. Expresivitatea este o manifestare a componentei afective, ironice, determinate de superficialitatea „specialiștilor” contemporani lui Philippide.

Natura polemică a textelor lingvistului ieșean este reliefată prin: excesul critic, vocabularul polemic, alternanța limbajului de specialitate cu termenii populari, preferința pentru imperfectul verbelor, ritmul frazei, exclamații, digresiuni, anecdote hazlii și interogații retorice. Toate aceste elemente de natură lingvistico-stilistică se armonizează în vederea emfaticării unui stil scrutător, polemic, dovedind un savant ieșean impetuos, năvalnic, uneori impulsiv, curajos, chiar imprudent, izbucnirile sale fiind caracterizate foarte plastic de către Iorgu Iordan: „Cînd nu mai suporta, izbucnea cu rapiditatea și intensitatea unui explozibil de calitate”²⁰. Tonul ironic, acid, înțesat de umor, prin trimiterea la anecdote populare amintește de stilul lui Ion Creangă.

Combinarea în planul sintagmatic al textului, ca operație a comunicării scrise sau orale, reliefează și atitudinea emițătorului, întrucît, „cine vorbește comunică și se comunică” (Tudor Vianu). Astfel, cel de-al doilea tip de polemică la Philippide se construiește ca urmare nu doar a încălcării adevărului științific, ci și a adversităților existente între lingviști, cum ar fi între savantul ieșean și Bogdan Petriceicu Hasdeu, cel din urmă bazîndu-și opiniile lingvistice pe intuiții ori pe viziuni, fără a experimenta sau a argumenta științific adevărul spuselor lui. De exemplu, în ceea ce privește

¹⁷ „Este cearta dacă a fost oul întîiu ori găina, supt altă formă.” (Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 354).

¹⁸ Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 354.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 24.

existența, sau nu, a cuvintelor gotice în lexicul românesc²¹, Philippide construiește un spectaculos discurs ironic la adresa lui Hasdeu: „Iar Hasdeu în *Istoria critică a Românilor*, București, 1875, pag. 297 zice: «Scormonind pretutindeni în paragrafii precedenți și zgîndărind toate coardele și cordițele limbii române, noi nu găsim nicio umbră de necontestabil gotism, măcar în două optimi ale unei singure vorbe.» Este de prisos să mai adaog la această prețioasă afirmare că în acei paragrafi precedenți Hasdeu nu scormonise și nu zgîndărise nimic din limba românească! Și s-a născut apoi clișeul «după cum se știe»²².

Într-o primă ordine de idei, dialogul polemic stabilit are la bază un fragment cu indicații precise asupra textului din care este extras, pentru a putea fi verificat de lectori. Stilul polemic, generat de individualitatea eului creator, în acest fragment de text, se manifestă în planul expresiei și se impune prin trăsături constitutive cum ar fi ironia și adresarea familiară. Philippide se adresează folosind numele de familie, Hasdeu, formă a unui anumit grad de intimitate în relațiile sociale și a atitudinii ironice a subiectului vorbitor. În organizarea polemicii, predomină componenta afectivă, surprinsă atât în utilizarea adjectivului antepus „prețioasă” („prețioasă afirmare”), ce sugerează un sens opus semnificației denotative, cât și în construcția exclamativă, marcă a nemulțumirii și a indignării lipsei de fond la un om de știință.

În termenii lui Riffaterre, „limba exprimă, iar stilul subliniază”, ceea ce susține însăși natura lui Alexandru I. Philippide: este foarte riguros și sever cu sine, exprimînd prin limbă onestitate științifică și înalte capacități de obiectivare, însă, totodată, stilul polemic subliniază nemulțumirile interioare ca urmare a realității ce îl înconjură. Aceste nemulțumiri l-au determinat să realizeze portretul „specialistului” timpului său, din diverse ramuri de activitate, printre trăsăturile definiției numărîndu-se superficialitatea, ignoranța, infatuarea științifică și șarlatania. De aceea Alexandru I. Philippide intră într-o confruntare cu lingviștii „specialiști” în vederea cunoașterii adevărului științific și a căilor de lămurire în continuare. Există contradicții în întreaga lui ființă, în multe dintre aprecierile lui, deoarece

²¹ „În tot cazul este probat că cuvinte gotice au pătruns în limba latină din Peninsula Balcanică. [...] Funerară pusă de un militar «bruti Amica». Acest «brutis» este nurus, noră, got bruths, cu acelaș înțeles. Cuvîntul se mai găsește, în afară de limba gotă, bruths, și în alte limbi germane, dar în toate are înțelesul de mireasă, numai în limba gotă are înțelesul de noră. *Diez Etymologisches Wörterbuch* pag. 535.” (Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 349).

²² Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 349, 350.

Alexandru I. Philippide avea firea unui polemist, aflat mereu în luptă cu cei din jurul său, dar și cu sine, dovedind o puternică implicare în toate acțiunile sale.

Bibliografie

- Dumistrăcel, Stelian, *Alexandru Philippide – Gustav Weigand: ipostaze*, în „Philologica Jassyensia”, Anul V, Nr. 1 (9), Iași, 2009, p. 27.
- Gafton, Alexandru, *Originea românilor – piatră de temelie a Școlii lingvistice de la Iași*, în „Philologica Jassyensia”, Anul V, Nr. 1 (9), Iași, 2009, p. 51.
- Iordan, Iorgu, *Alexandru I. Philippide*, Editura Științifică, București, 1969.
- Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- Ivănescu, Gheorghe, *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului*, în *Opere alese. Teoria limbii*, ediție îngrijită de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, Editura Academiei Române, București, 1984.
- Oprișan, I., *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, volumul I, ediție îngrijită, prefață, traduceri, note și indice de I. Oprișan, Editura Minerva, București, 1986.
- Pamfil, Carmen-Gabriela, *Alexandru Philippide*, Editura Litera Internațional SRL, București, 2008.
- Philippide, Alexandru I., *Istoria limbii române*, volumul I, *Principii de istoria limbii*, Tipografia Națională, Iași, 1894.
- Philippide, Alexandru I., *Originea românilor*, volumul I, *Ce spun izvoarele istorice*, Tipografia „Viața românească” S.A., Iași, 1923.
- Philippide, Alexandru I., *Originea românilor*, volumul al II-lea, *Ce spun limbile română și albaneză*, Tipografia „Viața românească” S.A., Iași, 1927.